

Joris Hessels

EEN KLEIN AFSCHEID

Veertien ontmoetingen over afscheid nemen
van mensen die er nog zijn

MET EEN NABESCHOUWING
VAN UUS KNOPS

INHOUD

9

Woord vooraf

Veertien ontmoetingen, met:

15	99
CHRISTOPHE	RIK
23	113
BEA	EVA
37	129
AN	EVI
51	145
LUAY	EMMA
65	157
LOUISE	INGE
77	175
RUTH	LOTTA
85	181
MARIJ	EDITH

193

Nabeschuwing door Uus Knops

Don't make stuff because you want to make money — it will never make you enough money. And don't make stuff because you want to get famous — because you will never feel famous enough. Make gifts for people — and work hard on making those gifts in the hope that those people will notice and like the gifts.

(vrij naar John Green)

WOORD VOORAF

Lieve lezer van dit boek,

Allereerst een oprecht dankjewel om dit boek in je handen te nemen en je ogen over deze letters te laten gaan. Een hele eer. Dat meen ik. Het citaat hiernaast kreeg ik geparafraseerd mee van Johan, een toneelvriend met wie ik op wandeling ging doorheen Antwerpen. Om hem te bevragen over het leven en vooral over het onderwerp van dit boek: afscheid nemen van mensen die er nog wel zijn maar dus niet meer actief in je leven. Een wandeling en gesprek van maar liefst vier uur was dat. Maar waar jammer genoeg geen opnames van zijn, wegens een defect toestel, wat ik pas bij mijn thuiskomst heb opgemerkt. Zijn citaat is het enige wat ik vers in mijn geheugen kon prenten, de rest zal in andere teksten doorklinken. Dus, Johan, als je dit leest: merci voor de wandeling en het gesprek. Het citaat krijgt de twijfelachtige eer om dit boek te mogen openen. Ik hoop dat het de pijn wat verzacht.

Alle gekheid: ik ben geen schrijver. Dus een vergelijking met John Green gaat alvast niet op. Wat of wie ik dan wel ben? Ik ben Joris en zal 41 jaar jong zijn wanneer dit boek verschijnt. Ik ben gelukkig samen met Evelien, biologische vader van twee en een stiefversie van nog eens twee. Ik ben toneelspeler van beroep en sinds een paar jaar maak ik met veel graagte en trots televisieprogramma's. Ik denk dat het mijn manier is om al spelend en zoekend om te gaan met de dingen des levens. Om te zoeken naar schoonheid en troost

door andere mensen te bevragen. En dat is wat ik in de volgende bladzijden ook heb proberen te doen.

Op vraag van Brunhilde Borms, onafhankelijk uitgever bij Borgerhoff & Lamberigts, ben ik een boek beginnen te schrijven over hoe we afscheid nemen van mensen die niet meer ‘in ons leven’ maar wel nog ‘in leven’ zijn. Of hoe we dat niet doen maar misschien eigenlijk wel willen. Het is iets wat ikzelf moeilijk kan, afscheid nemen. Mocht ik mezelf moeten omschrijven, dan zou ik dat doen aan de hand van drie puntjes. Drie puntjes achter elke zin, uit schrik om echt een punt te moeten zetten. Hoewel dat soms echt wel nodig is, om dingen af te sluiten en iets nieuws te kunnen beginnen. Mijn stopwoord is niet voor niets ‘of zo’. Het laat nog ruimte voor twijfel, zolang het maar niet helemaal eindigt.

Beginnen kan ik dan weer wel goed. Beginnen aan een vriendschap, een liefdesrelatie, een nieuwe job. Met dit boek. Maar het is het afsluiten en beëindigen van die verschillende verbindingen dat ik moeilijk vind en uit de weg ga. Terwijl het soms nochtans net heling en troost kan bieden.

Het blijkt dat ik niet de enige ben. Veertien heel uiteenlopende mensen heb ik over dit thema gesproken. Veertien keer bleek aan het einde van het gesprek dat er in een leven best veel afscheid wordt genomen. Het is iets waar we

niet altijd bij stilstaan. En misschien hoeft dat ook niet. Als ik naar mijn eigen tijd op deze aardkloot kijk, dan weet ik dat ik – om het zacht uit te drukken – gevoelig ben voor afscheid. Als kind viel ik daags na een jeugdbewegingskamp, waar vriendschapsbanden voor het leven werden gesmeed, in een melancholisch zwart gat. Na tv-opnames voor *De Weekenden*, waarin ik een jaar lang het privilege heb om schone en bijzondere mensen van intens dichtbij te mogen leren kennen: telkens weer dat lege unheimliche gevoel dat achterblijft.

Zo zal ik op een grote of kleine vakantie voor het vertrek nog even bewust afscheid nemen van het vakantiehuis of bij uitbreiding van de hele plek. Vanuit het idee dat ik daar waarschijnlijk nooit meer terugkom. Ik ben daar pas bij stil blijven staan door met deze bijzondere mensen te praten. We kennen dit trouwens allemaal: vrienden die we niet meer zien of mensen die willens nillens uit ons actieve bestaan zijn gewist.

Op basis van een mix van buikgevoel en gerichte research heb ik veertien mensen mogen spreken. Veertien mensen die elk hun eigen leven hebben en daar op hun manier naar kijken. Mensen die hun ouders niet meer zien, een vriend moeten missen, afscheid namen van collega’s of van hun moederland. Een tienermeisje dat zich losgescheurd ziet van haar leeftijdsgenoten, ex-scoutsleden die elkaar niet willen loslaten en iemand die heerlijk eerlijk

vertelt over het afscheid nemen van een eigen identiteit. Allemaal hebben ze hun gedachten met mij gedeeld, soms heel uitgesproken en soms met de drie puntjes die ik zo van mezelf herken. Het is – zoals altijd bij ontmoetingen die ik mag meemaken – ontroerend hoe mensen vallen en met dezelfde kracht weer opstaan. Ook bij een klein afscheid, dat soms echt wel groot kan aanvoelen.

De werktitel van dit boek was *Dag en tot ziens*: een zinsneede die we vaak in de mond nemen, maar die titel bleek na lang nadenken toch wat te licht of te frivol aan te voelen. Daarom kozen we toch maar voor *Een klein afscheid*. Om het meer naar waarde te schatten. Maar wees gerust, lieve lezer: dit boek is niet zwaar op de hand. Het probeert wat licht te laten schijnen en lichtheid te bieden, voor wanneer het wat donker aanvoelt. Ik denk dat het soms goed is om bewust afscheid te nemen, met een ritueel of zonder. Al is het even vaak des levens om de zaken gewoon op hun beloop te laten.

Maar wat weet ik daar eigenlijk van? Heb ik meermaals gedacht. Ik denk dat ik met dit boek woorden wil zoeken voor een klein afscheid dat toch pijn kan doen. Ik duik in andermans leven en woorden omdat daar veel herkenning, schoonheid en troost te vinden vallen. Op het einde van het boek volgt dan nog een verklaring en verdieping door een (ervarings)deskundige op het gebied van rouw. Iemand die de rouwrevolutie, momenteel aan de gang,

een warm hart toedraagt en vooral mee wil uitdragen. Ze woont bovendien om de hoek, hier in Gentbrugge. Dus dat voelt vertrouwd. Ik heb het over Uus Knops, psychiater en auteur van *Casper, een rouwboek* en *Op afstand nabij*. Ze legt in een heldere taal en met mooie beelden uit wat een klein afscheid met iemand kan doen, en hoe je hiermee kunt omgaan.

Maar bovenal hoop ik dat dit een boek is met portretten waar je je soms in kan herkennen en dat deugd kan doen. Ik ben geen schrijver, dat zei ik al. Maar ik heb geprobeerd om een cadeau te maken waar je in dit complexe leven van ons hopelijk toch iets aan kan hebben. Bedankt om het een kans te geven. Bedankt ook aan de veertien boeiende mensen voor het vertrouwen en het gulle geven. Buurvrouw Uus voor haar kijk en duidelijkheid. Merci, Bruni en de uitgeverij, voor het lange geduld en voor datzelfde vertrouwen. Ik voel dat het einde van deze inleiding nadert. Een punt nadert. Laat ik het maar zetten. Tijd voor een klein afscheid.

Klein beginnen. Die twee woorden staan op de cover van mijn werkschrift dat voor me ligt. Het is een cadeau van een goede vriendin die wist dat ze mij hier een plezier mee doet. Een leeg schrift met een harde kaft, klaar om gevuld te worden. Wat in mijn geval zoveel betekent als een praktisch onleesbaar geschrift en een amalgaam van citaten die ik ergens lees en verwoed probeer te onthouden door ze neer te schrijven. Alsof ik dat schrift ooit nog ga openslaan om iets van die inhoud te debiteren om indruk te maken. Ik heb veel van die schriftjes, ze liggen allemaal volgeklad te verstoffen op de zolder. Weggooien doe ik niet, het moest eens waar zijn dat ik ze ooit nodig zou hebben. Ik bedenk me dat het misschien mijn manier is om de dingen toch nog ergens bij mij te houden. Zo staan de talloze boekjes vol met speeches die ik schreef na het einde van een toneeltournee of na opnames van een televisieprogramma. Het is een vast ritueel waar ik nog steeds aan vasthoud. Het gevoel dat ik het moment en de mensen even wil vasthouden om daar dan afscheid van te nemen. Een schriftelijk afscheid, opgetekend zoals ik het altijd geleerd heb en nog steeds doe. Eerst in het klad en dan in het net. Waarom zou ik het voor dit boek anders doen? Dat denk ik dus terwijl ik de eerste letters schrijf in dit schrift met harde kaft. Terwijl ik op een niet onaardig aanvoelende dag een zaakvoerder ontmoet in zijn eigen habitat. Zijn zaak dus. Bedrijf zo je wil.

In een glazen box, een fraai staaltje moderne architectuur, met aan het hoofd van de tafel: Christophe. De man die zijn achternaam aan dit bedrijf heeft gegeven. Met zijn 43 jaar, zijn brede handgebaren en zijn gevoel voor stijl en schoonheid beweert hij in het begin van ons gesprek in zijn leven nog niet vaak afscheid te hebben genomen. Ik kan u al verklappen dat hij daar een uur later helemaal op terugkomt, beste lezer. Hoewel hij dat dus bij aanvang beweert, komt het gesprek onvermijdelijk en snel op Shannon, een Zuid-Afrikaanse die in 2015 een jaar op pas was voor de drie kinderen in het gezin. Eén jaar van gedeeld lief en leed. ‘Een fort van een vrouw’, zo benoemt hij haar smakelijk. Een deel van het DNA van het gezin en dat blijkt niet eens overdreven als hij vertelt hoe zijn jongste dochter een jaar ouder blijkt te zijn geworden tussen haar borsten en ieder van hen in het ondertussen door hen gedefinieerde *Shannonjaar* 2015 begeesterd raakte door haar Afrikaanse mentaliteit. Eentje van rust en vertrouwen. Ze was in de hectiek van het Brugse gezinsleven een baken van *chillness*. Shannon was niet de eerste au pair die dit gezin gekend heeft, maar Christophe had bij haar heel snel het gevoel dat ze een rolmodel was. Een voorbeeld van iemand die op eigen kracht de emancipatiestrijd belichaamde. Een heel inspirerend iemand die hij maar wat graag met zijn opgroeiende kinderen liet kennismaken. Zo gezegd, zo gedaan. Het werd een bijzonder jaar. 2015 is een jaar dat elk lid van zijn vijfkoppige gezin altijd zal bijblijven. Een jaar dat een begin, een midden en

jammer genoeg ook een einde kende. De intensiteit van het binnenlaten van de warme Shannon in hun leven zorgde uiteraard per definitie ook voor een moeilijker afscheid.

Christophe herinnert zich een potsierlijk afscheidsetentje waarin wat loze woorden werden gedeeld om toch maar niet de grote emotie te moeten toelaten. Diezelfde grote emotie die op het tarmac van de luchthaven uiteindelijk toch nog kwam. Hoe hevig de emoties waren bij alle gezinsleden, hoe stil de autorit terug naar huis. In het gezin bestaat sindsdien duidelijk een tijd voor Shannon en een tijd erna.

Het ongemakkelijke afscheid bleef hangen en wel langer dan een dag of een week. Bij elkeen op een andere manier maar even intens. De pater familias had die impact niet zien aankomen. Of hij het, met die kennis, opnieuw zou doen? ‘Absoluut!’ verkondigt hij resoluut. Hij zou het meteen opnieuw doen. Hij wil graag met sprekende lichaams taal benadrukken dat hij houdt van connectie. Dat in de verbinding tussen mensen de echte verrijking zit. Ik kan het alleen maar eens zijn met hem en herken dezelfde noodzaak in mijn eigen jonge leven. Ik moet hardop lachen als hij zegt dat andere mensen hem omschrijven als ‘iemand die zelfs met een steen zou praten’. De verwantschap dringt zich op, ook al zijn onze levens verschillend. Door het afscheid van Shannon is een samenhangigheid ontstaan tussen de gezinsleden onderling die hij anders nooit zou gevoeld hebben. Als operaliefhebber moet hij nu

denken aan *Così fan tutte* van Mozart waarin een dilemma wordt gesteld: iets dat heel mooi is één keer mogen horen en dan nooit meer, dus voortleven in de wetenschap dat er iets wonderlijks bestaat dat je door die ene beluistering de rest van je leven zal moeten missen, ofwel nooit luisteren en je troosten met de gedachte dat het mooie er is? Christophe verkiest in zo'n geval altijd en overal de eerste optie. Omdat investeren in een connectie zijn hoogste goed blijkt. Ook als bedrijfsleider. Want daarin zit geen verschil. In zijn bedrijf zijn weinig mensen weggegaan. En de weinige keren dat er iemand wegging deed dat hem pijn. Veel pijn. Een keer heeft hij zelf gezegd tegen een personeelslid met wie het niet meer werkte: 'Laat ons niet meer samenwerken want anders kunnen we geen vrienden meer zijn.'

Christophe gelooft ook niet in een 'tot nooit meer'. Om dat kracht bij te zetten besliste hij in samenspraak met zijn wederhelft en zijn kinderen om het afscheid met Shannon nog eens over te doen. Beter. Anders gezegd: hij zou een weerzien organiseren. En dat zou hij – als ware hij een operamaker – naar zijn beste vermogen en aanvoelen zelf regisseren. Hoe maakbaar is een weerzien? Het bleek een proces van vallen en opstaan. Van trial and error. Maar met de jongste kerst was Shannon uiteindelijk toch nog eens in Europa. Na vele jaren van proberen. Niets is onmogelijk! Die leuze zou zowaar op zijn lijf getatoeerd kunnen staan. Plaats van afspraak en het daarbij

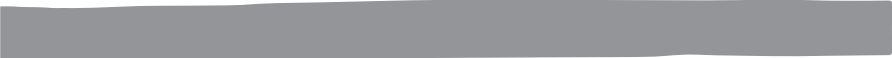
horende afscheid was een vakantieplek in Frankrijk. De laatste avond projecteerde Christophe bij een Kriek Boon, Shannons lievelingsdrankje, een zelfgemaakt gelegenhedensfilmpje op de muur van de plaatselijke kerk. Denk groots, weet je wel.

Het gebeuren was perfect georkestreerd en maakte de ambitie van een uitzonderlijke avond en nacht helemaal waar. Eentje vol van gesprekken die enkel dankbaarheid uitstraalden en benoemden. Geen vragen als 'Wat ga je nu doen?' of 'Gaan jullie nu een andere au pair in huis nemen?' Het doet me denken aan mijn amateuristische speeches na elke intense gebeurtenis. Alsof ik ook een ritueel installeer, om goed afscheid te nemen. Daar zit voor Christophe dan ook de sleutel: van de nood een deugd maken. En liefst meteen ook een esthetische deugd. Want na de euforie kwam onvermijdelijk het fysieke afscheid. Het drentelen aan de luchthaven. De onuitgesproken en ontoereikende woorden. Het verdriet en het onbekende toekomstbeeld. Waar hij het ritueel zo goed onder controle had kunnen houden, zag hij zichzelf aan de incheckbalie toch vooral ongemakkelijk staan kijken. Afscheid nemen is de controle afgeven en dat maakte deze vader op slag werkloos. Hij raakte overmand. Door emoties maar ook letterlijk. Als in 'geen controle meer over zijn man- en mens-zijn'.

CHRISTOPHE

Dat maakt hem kwaad en machteloos. Het doet hem denken aan de vele momenten van hartzeer na een kamp met de jeugdbeweging. Of het afscheid van zijn grote droom om beroepsviolist te worden. Het concoursleven bleek te zwaar. Ik bespeur geen enkele rancune als hij dit vertelt. Enkel wat stiller makende gedachten en vooral de ingeving dat hij ‘toch al veel afscheid genomen heeft in zijn leven’. Ik moet lachen maar toon het niet. Christophe is niet de enige die deze bedenking maakt na ons spreken. Hij vertrouwt me nog een herinnering toe. Eentje van het vorige bedrijf waar hij werkte als werknemer. Hij wilde op de laatste werkdag een drink geven om gepast afscheid te nemen. Hij had er tenslotte twee jaar gewerkt. Hij wilde die drink organiseren in de ruimte waar de kopieerapparaten stonden. Om half vijf, het moment waarop de afscheidsdrink ging starten kreeg hij een mail van de personeelsdienst dat die ruimte niet gebruikt mocht worden om een afscheid te vieren. Hij moest het maar buiten de werkvloer organiseren als hij dat per se wilde.

Dit indachtig kan een mens er alleen maar werk van maken om bij een afscheid rituelen te scheppen naar een eigen artistiek model. En daarbij is voor Christophe – estheet, bedrijfsleider en vader in één – niets onmogelijk. Klein beginnen. Groots eindigen. Zoiets.

It's a motherfucker,
being here without you.
Thinking about the good times,
thinking 'bout the bad.
I will never be the same.

(It's a Motherfucker, Eels)

Als ik ze opschrijf en lees, klinken ze evident, bijna banaal, deze woorden. Maar gezongen met de krakende stem van mijn held Mark Oliver Everett, de frontman van Eels, en gesteund door een pianoriedel, worden ze troostend. De man is wel vaker de soundtrack van mijn alle kanten opschietende gedachten. Ik moet aan bovenstaande liedjesflard denken als ik op anderhalve meter bij Bea in de veranda zit. Die veranda en het bijhorende huis staan in Sint-Niklaas, de stad waar ik ben geboren en in zekere zin ook getogen. Maar waar ik ook gevlucht ben, op zoek naar een plek die beter bij me past. Zelden was een afscheid van een plek zo weinig pijnlijk, bedenk ik mij.

Maar ik dwaal af. Bea is een vrouw van middelbare leeftijd die me op een dag contacteerde in verband met een mogelijk peterschap voor een vzw die zich inzet voor mensen met jongdementie en hun partners slash mantelzorgers. Vijf jaar geleden is ze daarmee gestart, nadat haar acht maanden jongere man Ronald de diagnose Alzheimer had gekregen. Vandaag zitten we hier tegenover elkaar, tussen twee lockdowns in, met zicht op een stadstuin waar merels en vinken elkaar de loef afsteken om toch maar de meeste graantjes weg te pikken. Ronald is er niet, hij gaat twee keer per week naar een dagcentrum in de buurt. Die stap was voor Bea moeilijk te zetten, daar zal ze het komende uur nog veel over vertellen. Maar nu is ze tevreden met de tijd die ze daardoor krijgt. Voor zichzelf, om tot rust te komen.

Ze vertelt het in ons gemeenschappelijk en vertrouwd aanvoelend Wase dialect. Voor mij toch een vorm van thuiskomen, maar dat zeg ik niet luidop. Bea vindt het thema van afscheid boeiend, het houdt haar in zekere zin bezig. Maar in haar specifieke geval is het ook heel moeilijk, want het gaat over afscheid nemen van mensen die er nog zijn en dat kan verschillende vormen aannemen. Ze hoort in de omgeving van haar vereniging veel mensen – ook mantelzorgers – zeggen dat ze al van hun zieke partner afscheid hebben genomen. Zij kan dat niet. Of nog niet, moet ik zeggen. Ze denkt niet dat ze van iemand afscheid kan nemen, zolang die er nog is. Afscheid

is voor haar toch iets definitiefs. Als ze iemand hoort zeggen: ‘Ik heb al afscheid genomen’, over een partner die al in een vergevorderd stadium van de ziekte verkeert, kan Bea enkel denken: ‘Hoe kan je dat? Als die er nog is?’ Zij kan geen afscheid nemen van Ronald, omdat hij er nog is. Ze voelt hem nog, ze ziet hem nog, ze slaapt nog bij hem.

Er hangt een stilte in de veranda. Een stilte die wordt opgevolgd door het zetten van koffie. Ik kijk naar buiten. De vinkjes hebben de leiding genomen.

Bea is met pensioen. Veertig jaar lang heeft ze op één en dezelfde plek gewerkt. Veertig jaar, dat is exact mijn huidige leeftijd. Een heel lange tijd, in de geborgenheid van een notariaat. Een familieaangelegenheid was het. Een plek waar ze zich goed en bijna als familie voelde. Daar afscheid nemen, dat lijkt mij als zwervende freelancer moeilijk. Maar dat ging eigenlijk best vlot, zo blijkt. Ze zegt met grote stelligheid dat ze goed afscheid heeft genomen. Het was ook genoeg, na zo’n lange tijd. Net als ze een punt zet achter de zin dat ze goed afscheid heeft genomen, komt er twijfel. Twijfel in de vorm van dromen over het werk, die haar de jaren na haar pensioen nog dikwijls overvielen. Het is ondertussen zes jaar geleden, maar nog steeds sluipen werkherinneringen haar dromen binnen. Haar vroegere job blijft haar bezighouden, maar ze kan er de vinger niet op leggen.